

Andrée Béarn i Barcelona*

Eliseu Trenc

(Université de Reims)

eliseotrenc@noos.fr

Rebut 19-4-2019, Acceptat 17-5-2019

Ramon Casas, *Retrat d'Andrée Béarn*, 1911

Andrée Béarn és el nom de ploma de Marie Marguerite Laborde, que va néixer a Oloron Sainte Marie, al Bearn, el 15 de maig de 1880, al si d'una família de la petita burgesia (el seu pare era escrivà al jutjat de primera instància). Va morir l'any 1973, a 93 anys. Va tenir dues germanes, Marie i Augusta. No sabem res de la seva infància i adolescència, nogensmenys és gairebé segur que s'interessa aviat per la

* [Nota de l'editor] La base d'aquest treball és la conferència que pronuncià Eliseu Trenc en les XII Jornades d'Intercanvi Cultural que es van celebrar a París del 12 al 14 d'octubre de 2018, titulada «Andrée Béarn, una novel·lista francesa a Barcelona entre 1910 i 1916. Una possible Haidé per a Joan Maragall?»

literatura i el periodisme, ja que comença a publicar articles a revistes i diaris locals d'ençà l'any 1906, com per exemple a *Pyrénées-Océan illustré* (Tarbes, 1906-1915) i *Arts et lettres* (Tolosa de Llenguadoc, 1909-1912). Va publicar la seva primera novel·la, *Cils mi-clos*, l'any 1907, seguida l'any següent, el 1908 per *L'Été à l'ombre* (Paris, E. Sansot) amb el sorprenent pseudònim «Hein?», interjecció interrogativa que encara utilitzà l'any 1909 per les seves interpretacions molt personals dels *Capritxos* de Goya, *A l'école de Goya*, editades per E. Sansot. Malgrat el fet que Andrée Béarn sigui avui una autora desconeguda, mostra ser en les seves primeres novel·les una escriptora original, gens clàssica, amb una veu singular. Les seves novel·les són un aplegament de notes i descriuen moments viscuts per l'autora com *L'Été à l'ombre*, on una noia narradora, que no costa gaire identificar amb l'escriptora, ens conta un estiu passat en un hotel del balneari des Eaux-Bonnes, al Pirineu bearnès. Malgrat que no es vegi clarament a la novel·la, és segurament l'estiu del 1908, a Les Eaux-Bonnes, on va anar acompanyada per la seva germana Augusta, que les dues senyorettes d'Oloró van conèixer l'escriptor i bibliòfil Octave Uzanne,¹ que va ajudar molt Andrée Béarn, en la seva carrera literària. És segurament també gràcies a Uzanne que Andrée Béarn va conèixer Rémy de Gourmont i, el que ens interessa avui, Alexandre de Riquer.

Glòria Casals ha documentat el que podria ser el primer sojorn d'Octave Uzanne a Barcelona el març de 1905, gràcies a un article de *La Vanguardia* (28 de març de 1905) on es donava notícia de la presència del bibliòfil i periodista francès que havia vingut a documentar-se de cara a un estudi de la pintura espanyola. L'article diu que el van acompanyar en les seves visites de museus artistes i escriptors barcelonins, i potser entre ells hi havia Alexandre de Riquer i segurament Ramon Casas que li va fer un dels seus cèlebres retrats al carbó, publicat a la revista *Forma* l'any 1906. És probable que Uzanne tornés altres vegades a Barcelona, de moment però no ho podem assegurar, ja que encara no hem pogut datar l'article que va escriure sobre Barcelona al diari *La Dépêche du Midi*, de Tolosa de Llenguadoc. Ara bé, si com creiem Uzanne només va conèixer Marguerite i Augusta La-

1. Cartes enviades per Octave Uzanne al seu germà des de les Eaux-Bonne (11 de juliol de 1908, 7 d'agost de 1909).

borde al balneari de les *Eaux-bonnes* l'agost del 1908, Andrée Béarn no pot haver conegut Riquer abans. Creiem que l'escriptora bearnesa va decidir viatjar a Barcelona l'hivern del 1909, i va demanar a Uzanne unes cartes d'introducció per uns quants intel·lectuals barcelonins, entre els quals hi havia Alexandre de Riquer. Tenim la prova d'aquest primer sojorn per una sèrie de tres articles que Andrée Béarn publicà a la premsa francesa sota el títol *L'hiver au soleil (Barcelone)* i tenim la prova que va conèixer A. de Riquer ja que els articles li són dedicats «Pour Alexandre de Riquer». Encara hi ha dues proves més del coneixement entre l'escriptora francesa i l'artista català. Com ho ha trobat Glòria Casals, la incorporació de Riquer com a personatge de la novel·la *Les Mendiants d'impossible* confirma que Marguerite Laborde coneixia Riquer quan redactava la novel·la, segurament els anys 1908, 1909, com ho prova també el fet que Riquer dibuixés l'any 1910 la portada de la novel·la, que serà editada el mateix any. Cal situar el viatge de Marguerite Laborde a Madrid i Toledo a finals de 1908 o principis de 1909, ja que els seus comentaris molt personals sobre els *Capritxos* de Goya es publicaran a París l'any 1909 amb el títol *A l'École de Goya*, la qual cosa podria també confirmar la redacció de *Les Mendiants d'impossible* els anys 1908, 1909. Tornant als articles, de moment només tenim fotocòpies sense els noms de la revista ni les dates exactes. Foren escrits, però, segurament el desembre de 1909 ja que el tercer article parla dels reservistes que comencen a tornar de la guerra de Melilla. Andrée Béarn comença per descobrir Barcelona tota sola, primer el barri del Born amb Santa Maria del Mar, i després d'haver passat davant el monument a Colom, que no aprecia gens, trobant-lo *pompier*, es dirigeix cap als barris populars on descriu les manoles, els vells catalans amb barretina, els escolars ben mudats. Assisteix de bon matí a l'enterrament d'un obrer, a la sopa que reben en un convent els captaïres. També s'adona que les dones la miren amb ulls escandalitzats i els homes amb sorpresa i a vegades amb un interès no dissimulat, ja que les noies de bona família només sortien acompanyades aleshores. Fora d'una vegada en el Parc de la Ciutadella quan dos brètols van intentar robar-li la cartera que no tenia, Andrée Béarn explica que, malgrat les prevencions i els temors dels seus amics catalans burgesos, va poder passejar-se tota sola per Barcelona, i si la van molestar alguna vegada, mai va tenir por. Aquest

paper de noia francesa lliure li donà una certa popularitat en el grup d'intel·lectuals que va conèixer mitjançant Octave Uzanne, entre els quals hi havia Riquer i Ramon Casas.

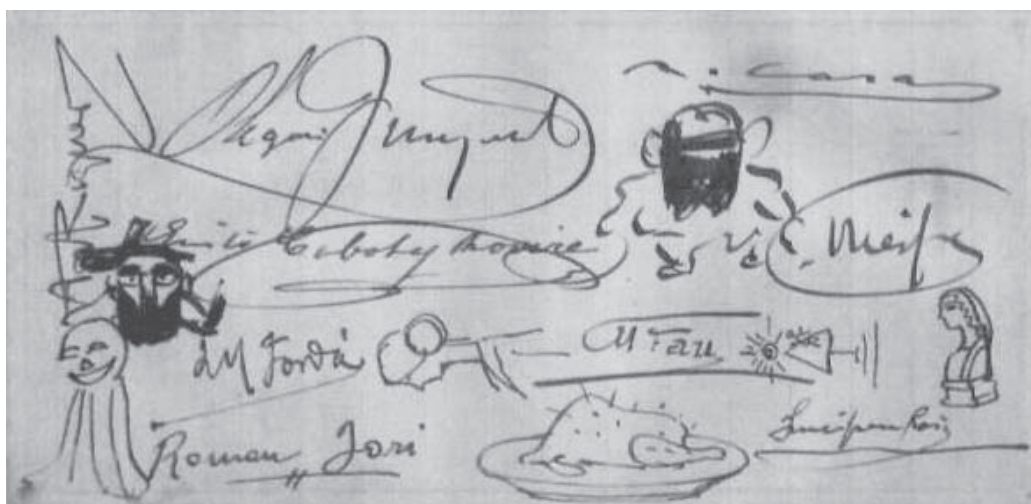
En el segon article Andrée Béarn explica que ja l'any 1909 les Rambles han estat mencionades per tants turistes, que es demana si encara val la pena parlar-ne. De totes formes sempre s'interessa més per la gent que pels espais urbans. Per a ella les Rambles són el territori del poble, i enumera els diferents tipus que ha pogut observar: les gitanes, els mossos de Jijona, els valencians, etc. La burgesia es passeja a la Rambla de Catalunya o al Passeig de Gràcia, les dones molt parisenques, els homes molt anglesos. Fa una comparació entre els catalans i els castellans i observa que la diferència de classes és molt més marcada a Barcelona que a Madrid, malgrat el fet que la primera sigui revolucionària i socialista. Diferencia el tractament més humà de l'aristòcrata madrileny vers el pobre que el del nou ric industrial català que vol establir una diferència amb la classe social inferior. Finalment descriu la situació de la dona catalana en la societat, que depèn sempre d'un home, el pare, el promès, que no sempre serà el marit i també del mossèn que s'instal·la al si de la família i n'esdevé l'orientador espiritual i polític, la qual cosa lamenta. Es nota la preferència d'Andrée Béarn pels tipus populars del poble, el seu menyspreu d'intel·lectual per la mentalitat burgesa i les convencions, i un cert anticlericalisme.

El tercer article és segurament el més interessant ja que tracta de l'actualitat política i social del moment. D'entrada Andrée Béarn descriu amb certa ironia l'arribada al port de 886 reservistes de Melilla a bord del *Villaverde* i del *Catalunya*. Aquests pobres soldats no havien pensat mai que eren herois, però ara que tothom els tracta així, ho volen creure i se n'aprofiten. Conta diverses anècdotes que proven la popularitat d'aquests soldats, però acaba demanant-se quants reservistes han mort al Marroc, qui ho sap? L'escriptora francesa s'ha fet molts amics al port de Barcelona, que li encanta, entre els barquers i els pescadors. Parla amb ells del servei militar obligatori per tothom a França, que els pescadors voldrien que existeixi igualment a Espanya, i dels costums francesos molt més lliures a França, dels quals han sentit parlar. Andrée Béarn dedica la segona part de l'article a demanar informació sobre un fet recent, que no gensmenys no cita mai, la Set-

mana Tràgica, a la qual al·ludeix amb «els esdeveniments de juliol», recents doncs ja que estem el desembre del 1909. Declara primer que només ha pogut obtenir alguna informació a prop dels mariners del port. Tots els altres barcelonins s'han negat a parlar del tema amb ella, pretextant que no en sabien res ja que no es trobaven a Barcelona aleshores. La Setmana Tràgica apareix, doncs, com un trauma pels barcelonins, un esdeveniment més complex potser del que els francesos han cregut participant a la campanya de defensa de Ferrer. Andrée Béarn no té cap simpatia vers els revolucionaris anarquistes i no creu que Ferrer sigui un heroi. Nogensmenys tampoc aprova la versió oficial i conservadora dels esdeveniments. Recull el testimoni d'un dels mariners del port, Enrique, l'única persona que accepta parlar-li de la Setmana Tràgica. Enrique li explica que no va haver-hi ni dones, ni nens ferits ja que només van participar a la sublevació els homes adults i també li explica que els cossos cremats de les monges van ser exposats, per ordre del Govern, a l'Ajuntament. Andrée Béarn conclou criticant la premsa francesa que es va inventar esdeveniments que no podia conèixer, ja que la censura havia impedit tota informació. Tenim doncs el testimoni d'una jove francesa sobre dos esdeveniments històrics de l'any 1909, en realitat força relacionats entre ells, ja que l'allistament dels reservistes catalans a la Guerra de Melilla és la causa principal de la Setmana Tràgica. El desembre però, el Govern i l'exèrcit espanyols s'aprofiten de la victòria per transformar en herois els pobres reservistes i una gran part de la població barcelonina, com ho explica Andrée Béarn, intenta oblidar-se dels esdeveniments tràgics de juliol, resultat d'una tensió social i d'una lluita de classes que, malauradament, tindran moltes altres tràgiques conseqüències al llarg del segle XX.

Respecte al llarg sojorn d'Andrée Béarn del desembre de 1910 al març de 1911, tenim moltes més informacions, ja que, com ho anem a veure, Andrée Béarn s'ha convertit a Barcelona en un personatge simpàtic i reconegut per una part de la intel·lectualitat catalana. Entre el 21 de febrer i l'1 de març de 1911 *La Publicidad* publica una sèrie de petites notes sobre ella. El divendres 24 de febrer va sortir una entrevista d'Andrée Béarn per Emilio de Riquer, el fill gran d'Alexandre de Riquer, *Hablando con Andrée Béarn. Impresiones sobre Barcelona, sus hombres, sus mujeres, su Museo y sus pastelerías*. Emilio de Riquer explica

que Andrée Béarn ha vingut a Barcelona per a escriure un llibre sobre els costums dels catalans i que en la Ciutat Comtal els mercaders dels Encants, els pastissers i els «parnasistas» de la Maison Dorée la coneixen molt bé. Efectivament, Andrée Béarn fou adoptada per la tertúlia artística de la Maison Dorée, que la va obsequiar amb un banquet de comiat el 28 de febrer de 1911. Casas, Riquer, Utrillo, Oleguer Junyent, Eliseu Meifrèn, J. M. Jordà, Macario Fau, Romà Jorí van assistir-hi. Dedicava gairebé a tots els seus amics de la Maison Dorée els articles que publica sobre Barcelona a la premsa francesa, amb uns altres articles dedicats a artistes i periodistes com Apel·les Mestres o Rafael Masó i Valentí.

Revers del menú del banquet de comiat d'Andrée Béarn a la Maison Dorée.
Firmes i gargots dels participants

Si Andrée Béarn finalment no va escriure un llibre sobre Barcelona, sí que va escriure uns quants articles sobre la gent, els costums i els monuments de la Ciutat Comtal. De moment n'he trobat deu, quatre dels quals van ser publicats curiosament a un hebdomadari local del Jura, a la ciutat de Dole, *Action Jurassienne*, segurament gràcies a Octave Uzanne, que col·laborava a la revista. Es tracta per ordre d'aparició d'*Au pays du soleil. Barcelone*, «Pour Ramon Casas», (núm. 231, 1 de juliol de 1911), *Choses d'Espagne. Mercredi des cendres* (núm. 232, 8 de juliol de 1911), *Variété. Silhouettes catalanes. Antonio Gaudí* (núm. 242, 16 de setembre de 1911) i *Variété. De ci de là*, «Pour Rafel Masó i Valentí», (núm. 248, 28 d'octubre de 1911). Dels altres

cinc articles, només en tinc fotocòpies enviades pel net d'Alexandre de Riquer, Xavier de Riquer, sense cap indicació de data ni de procedència. Es tracta d'un article de la mateixa sèrie que el dedicat a Ramon Casas, *Au pays du soleil*, «Pour Oleguer Junyent», la redacció del qual correspon a mitjan desembre de 1910; un altre article de la sèrie *Choses d'Espagne*, «Pour Emilio de Riquer», que conta el Carnaval, el dissabte gras al Paral·lel; un altre article titulat *Au pays des Chistes*, amb diverses dedicatòries a Miguel Utrillo, Macario Fau i Apelles Mestres; un altre, titulat *Fleurs d'Espagne*, on Andrée Béarn retrata dues *bailaoras* espanyoles de l'època, Luisa de Vigne i Amalia Molina; i *Lettre d'Espagne. Le bal d'enfants du Théâtre des Novedades*, també relacionat amb el Carnaval. Finalment, un article de la sèrie *Lettre d'Espagne*, publicat el gener de 1912 a la revista de Tolosa de Llenguadoc *Arts et Lettres*, tracta amb molta emoció de la mort de Maragall. Deixaré els comentaris d'aquest text per al final, quan tracti de la relació Andrée Béarn-Maragall.

Com als articles de l'any 1909, tornem a trobar el tema del sol a dos d'aquests articles, intitolats *Au pays du soleil*. El que dedica a R. Casas comença per un conte on un hivern personificat que arriba de França pel tren de París es veu completament vençut pel sol de Catalunya, que Andrée Béarn venera com si fos un déu. L'escriptora dedica la segona part de l'article a una excursió en el cotxe de Ramon Casas, acompanyada per Alexandre de Riquer i Eliseu Meifrèn, a la propietat del primer a Sant Benet de Bages, que va tenir lloc el 23 de febrer de 1911, com ho anunciava una nota a *La Publicidad* (núm. 11455, 22-II-1911, p. 2). Per a Andrée Béarn aquest viatge es transforma en una mena de somni, un paradís de llum i de colors a través d'unes valls obertes entre les muntanyes de Sant Llorenç i Montserrat. L'escriptora francesa sap descriure amb molta finesa el cel, la llum, els reflexos del sol sobre l'aigua dels rius, les roques, com ho demostra igualment en l'altre article intitolat també *Au pays du soleil*, que comença per una evocació de les muntanyes de flors de les Rambles, de les flors salvatges de Vallvidrera i del Tibidabo i les del cementeri de Montjuïc, que descriu més com un parc que un «Campo Santo». L'altre element de Barcelona que li encanta, amb el sol, és el mar que contempla de la terrassa de Miramar, el port, els pescadors de la Barceloneta. Nota

que a la burgesia no li agrada el mar, el port i que els deixa al poble, i Andrée Béarn, en conclusió, es felicita d'aquest abandó.

Tres articles són relacionats amb el Carnaval, dos que tenen com a títol *Choses d'Espagne* contenen aspectes completament antitètics de la vida pública de Barcelona. El primer, dedicat a Emilio de Riquer, descriu un dissabte de Carnaval al Paral·lel, quan la comitiva de Carnaval fa la seva aparició al Paral·lel en el seu carro florit. Acompanyada per uns amics, entre els quals hi ha Emilio de Riquer, Andrée Béarn entra al cabaret del Gaiarre, amb un públic popular enterament masculí. És força interessant el comentari que fa una jove dona francesa sobre la relació entre els espectadors masculins i les ballarines i cantants que han vingut a veure. No hi ha cap judici moral, només un intent de comprendre i també de fer sentir la bellesa, quan existeix, d'aquest espectacle. El tema del segon article és el dimecres de cendra, particularment la processó de la Bona Mort en els carrerons entorn a Santa Maria del Mar. Andrée Béarn descriu la lúgubre processó d'homes amb cucurulles que porten esquelets, una visió paorosa de l'Espanya negra de Torquemada. Al final de l'article, però, Andrée Béarn rebutja la tragèdia de la mort i la por que li tenim i que exacerba la processó, en parla com d'una cosa natural, però desitja que no vingui encara per a ella. El tercer, dins la sèrie *Lettre d'Espagne*, el dedica a *Le bal d'enfants au Théâtre des Novedades*, en realitat un concurs de màscares i disfresses que l'escriptora descriu amb molta ironia, mitjançant el contrast entre la vanitat de les mares i l'encant dels nens i nenes disfressats.

Tractant del món de l'espectacle, l'article *Fleurs d'Espagne*, on Andrée Béarn retrata dues *bailaoras* espanyoles de l'època, Luisa de Vigne i Amalia Molina, es pot lligar amb el del dissabte al Paral·lel. Tot l'escrit es basa sobre l'estètica del contrast entre les dues *bailaoras*, una Luisa, rossa, alta, escultural, misteriosa, l'altra Amalia bruna, petita, tot nervis, i com sovint en els relats d'Andrée Béarn la sensació de voluptuositat és omnipresent.

L'article *Au Pays des Chistes* ve a ser primer una desmitificació de tots els tòpics sobre l'Espanya romàntica que encara s'empassen els turistes de principis del segle XX, que no semblen veure la modernitat de ciutats com Madrid o Barcelona. Després Andrée Béarn intenta explicar l'acrobàtic esperit hispànic mitjançant uns exemples d'acu-

dots «baturros». Finalment, en una tercera part, una tempesta terrible sobre el port, que provocà la mort d'uns setanta mariners, li permet parlar llargament dels orfes que aviat viuran al carrer, dels pobres, dels captaires, dels «gitanos» dels quals parla tan bé el seu amic Juli Vallmitjana, dels músics cecs de la Plaça Reial. Malgrat el fet que hagi mencionat els aspectes terribles de la pobresa, la fam i la mort, la misèria li sembla menys patètica i trista que a París.

Els dos darrers articles trobats tenen com a temàtica l'arquitectura i l'urbanisme de Barcelona. El primer, dedicat al jove arquitecte, aleshores, de Girona, Rafael Masó i Valentí, titulat *Variété. De ci de là*, és el record d'una passejada pels monuments gòtics de Barcelona, amb la visita a Santa Maria del Mar i als palaus del carrer Moncada, al Palau Dalmau, el pati del palau del duc de Solferino, a la façana de l'Ajuntament, amb una incursió a Girona, la qual cosa explicaria la dedicatòria a Rafael Masó, amb Sant Fèlix. Tornant a Barcelona, vol visitar, ja que Octave Uzanne li ho ha recomanat, el Temple romà d'Hèrcules, i aprofita la proximitat per visitar els arxius de la Corona d'Aragó, la plaça del Rei, la capella de Santa Àgata, amb el seu petit museu, la catedral, de la qual li agrada sobretot el claustre. L'autora acaba l'article, dient que vol parlar també de l'arquitectura moderna, de la d'Antoni Gaudí, ja que li sembla característica d'un poble nou, verge i fort.

Efectivament, en la secció *Variété. Silhouettes catalanes* de «L'Action Jurassienne» (núm. 242, 16-IX-1911) es publica el seu article *Antonio Gaudí*. Aquest article inèdit es podrà afegir a la bibliografia gaudiniana en l'apartat dels testimonis dels coetanis de l'arquitecte que van tenir la sort de visitar la Sagrada Família en companyia d'ell. Andrée Béarn comença per donar un retrat físic de l'arquitecte on nota que té l'aspecte d'un home força banal, i que només és quan parla que apareix l'aspecte visionari i genial de l'arquitecte. Comenta l'article que un periodista francès, Louis Bertrand, va escriure a la *Revue des Deux Mondes* arran de la participació de Gaudí l'any 1910 a l'exposició de la Société Nationale des Beaux-Arts de París, un article que no va agradar gens, ni als catalans ni a ella mateixa, article on es declarava que Gaudí feia una arquitectura demencial, i es descrivia el Palau Güell com una sinistre presó o fortalesa. Andrée Béarn va expressar, davant Gaudí, la seva admiració pel Palau Güell, i aquest li proposa de fer-li

visitar l'interior del Palau, la qual cosa va augmentar l'admiració de la jove escriptora que destacà l'originalitat de l'arquitectura gaudiniana. Ens explica després Andrée Béarn que el Parc Güell no l'entusiasma tant, i segueix amb la Casa Milà, de la qual subratlla l'aspecte de roca de pedra, abans de parlar dels problemes de Gaudí amb la propietària, a causa de l'àngel immens que havia de coronar la casa, i generalment dels problemes que sempre va tenir Gaudí per fer respectar pels seus comandataris els seus projectes inicials. Acaba l'article tornant a la Sagrada Família, a la façana de la Creació, al misticisme de Gaudí. Curiosament ens diu que Gaudí es tan fabulosament imaginatiu que, si Marinetti vingués a Barcelona, el classificaria de «futurista».

Com en tots aquests articles sobre els costums, la vida quotidiana, els monuments de Barcelona, malgrat el fet que l'escriptora francesa no descobreix res que no sabem, el que sobta és la sinceritat, la llibertat de to, l'estil artista, poètic, l'originalitat del seu punt vista femení i estranger. Gràcies als seus contactes amb els artistes i intel·lectuals de

Alexandre de Riquer, *Retrat d'Andrée Béarn*, 1911

la Maison Dorée, el testimoni d'Andrée Béarn no és el superficial de qualsevol turista francès o europeu, i ens dona una visió alhora objectiva de la idiosincràsia dels barcelonins, també però subjectiva a nivell de la seva recepció emocional d'allò que veu.

Al llarg d'aquestes deambulacions per Barcelona, notem que Andrée Béarn sovint menciona Alexandre de Riquer com el seu «cicero-ne». Aquesta amistat es transformarà en un sentiment més profund. En una publicació francesa, de la qual malauradament no tinc el nom ni la data i a la qual l'escriptora col·labora, s'anuncia el prometatge de Marguerite Laborde amb el pintor Alexandre de Riquer, comte Davalos, la reunió de: «...deux artistes de la couleur et du verbe dont l'heureuse rencontre, pleine de promesses pour l'art latin, nous semble du meilleur augure pour cette bonne entente franco-espagnole...». El casament va tenir lloc a Oloron Sainte Marie el 4 de setembre de 1911, la parella però es va instal·lar a Barcelona, a la casa de Riquer al número 5 del carrer de Freneria.

Les col·laboracions d'Andrée Béarn a la premsa barcelonina

Hi ha un error a la biografia d'Andrée Béarn de la qual soc en part responsable. En una entrevista que vaig tenir amb la filla de Riquer, Emília, a Palma de Mallorca els anys 1970, aquesta em va dir que el seu pare i Andrée Béarn s'havien separat l'any 1914. Aleshores jo, que no sabia res de l'escriptora francesa, em vaig fiar de l'Emília. Avui però puc assegurar que Andrée Béarn va viure amb el seu marit a Barcelona fins com a mínim l'any 1916. No va marxar amb ell l'any 1917 a Mallorca, sí però que va tornar a ajuntar-se amb ell a Mallorca l'any 1919. I la prova d'aquesta cronologia són precisament les seves col·laboracions a la premsa barcelonina.

El nom d'Andrée Béarn apareix primer a *Feminal* (núm. 57, 31 de setembre de 1911), el suplement d'*Il·lustració Catalana*, dirigit per Carme Karr. Aquesta va fer una adaptació del francès del *Comte blanc*, un dels contes del recull *Cils mi-clos*, primer llibre d'Andrée Béarn publicat a París l'any 1907 amb el seu primer pseudònim «Hein?». Ara, a *Feminal* l'autora firma Andrée Béarn de Riquer aquest conte, una mena de llegenda meravellosa on la Verge Maria triomfa del diable. Tornem

a trobar un text d'Andrée Béarn de Riquer al núm. 449 d'*Il·lustració Catalana* (14 de gener de 1912) amb el títol *Coroles esfullades*, darrere el qual s'amaga un homenatge a Maragall i que és la traducció al català de l'article publicat a *Arts et Lettres*, el mateix mes de gener de 1912. Ja en parlarem.

Caldrà esperar uns anys per tornar a trobar Andrée Béarn a la premsa catalana, serà arran de la Primera Guerra mundial que veurem, naturalment, la ploma de l'escriptora francesa al servei de la propaganda aliadòfila, a la revista *Iberia*, que dirigia el seu amic Romà Jorí, que ja havia conegut l'hivern de 1910-1911. Intervé en la revista entre setembre i novembre 1915 amb textos propis com el poema patriòtic *En marge!* (núm. 23, 11 de setembre de 1915, p. 9), que ja s'havia publicat però de forma incoherent i amb moltes errates i un altre títol *Au Marne*, al núm. 22 (4 de setembre de 1915, p. 18), i dos articles més que titula *Hors d'oeuvre*. El primer, ambientat en la seva terra, el Béarn, i escrit a Oloró segurament l'estiu de 1915, on podem suposar que va tornar (es publica el 25 de setembre, al núm. 25), ens descriu un país on la naturalesa i els animals tornen a prendre possessió del paisatge. Conclou el seu text, publicat en castellà, així: «Toda la naturaleza, desde el alto roble al pequeño insecto, conoce la gran noticia: ¡Los hombres se matan entre ellos! ¡Vivan las vacaciones!». El segon article (*Iberia*, núm. 33, 20 de novembre de 1915), l'autora el dedica a uns anells d'alumini, fets a partir de bales, que totes les esposes de França volen tenir com a insígnies de patriotisme i de victòria, i que ella ha aconseguit. D'altra banda, serveix d'intermediària entre *Iberia* i il·lustres escriptors francesos que col·laboraran a la revista gràcies a la seva mediació. En una nota introductora a un text de Rémy de Gourmont (*Iberia*, núm. 22, 4 de setembre de 1915, p. 10), se'ns diu que Andrée Béarn de Riquer (que era molt amiga de Gourmont) va establir el contacte amb Rémy de Gourmont i anteriorment amb Francis Jammes. *Iberia* (núm. 25, 25 de setembre de 1915, p. 11) publica la traducció castellana d'un elogi de Gourmont al dibuixant Inglada, principal col·laborador gràfic, amb Apa i Picarol de la revista francòfila, que havia aparegut a la revista *La France*. Andrée Béarn també serveix d'intermediària amb la prestigiosa escriptora, la Comtesse de Noailles, com ho explica la nota que precedeix el llarg poema èpic d'aquesta, *Les Blessés Français* (*Iberia*, núm. 24, 18 de setembre

de 1915, p. 14). En aquesta nota Andrée Béarn anuncia un article de Maurice Barrès i uns textos de Barthou. Efectivament al número següent (núm. 25, 25 de setembre de 1915, p. 4), surt un article de Maurice Barrès sobre Espanya.

Portada del núm. 1 de la revista *Mediterrània*, 15 de febrer de 1915

El 15 de febrer de 1915 va sortir la revista d'art i lletres *Mediterrània*, que sembla una empresa familiar dels Riquer. Hi col·laboraven Alexandre de Riquer, els seus fills Josep Maria i Alexandre, que hi dibuixava amb el pseudònim de Sandro, i a més l'adreça de la redacció de la revista era la de la casa dels Riquer, al número 5 del carrer de la Freneria. Van sortir quatre números, i a l'últim, al número 4 (segona quinzena d'abril de 1915), Andrée Béarn publicà un text poètic i dionisiac sobre la cèlebre ballarina Tortola Valencia. De moment és tot el que he trobat a la premsa barcelonina d'Andrée Béarn. Cal afegir nogensmenys dos articles més publicats a França. Un, sense data i

sense el nom de la publicació, és una crítica artística de l'exposició de Riquer al Fayans Català, és doncs de l'any 1915, i l'altre Andrée Béarn el dedica al dibuixant Pere Inglada. Es publicà a la revista parisenca *La Vie. Revue de littérature, d'idées et d'art* (núm. 2, febrer de 1919) amb el títol *La Catalogne amie. Pedro Inglada par Andrée Béarn*. Tenim notícia d'aquest article per la secció «Publicacions rebudes» de la revista *Vell i nou* (núm. 93, 15 de juny de 1919, p. 233) i també per la secció «Les arts plàstiques» de *La Revista* (1 de maig de 1919, p. 118) on es publica, traduït al català, un resum de l'article d'Andrée Béarn. Recordem que Pere Inglada era parent d'Alexandre de Riquer.

Com veiem, entre principis de 1916 i 1919, Andrée Béarn no publicà res a Barcelona i podem doncs pensar que va tornar a Oloron amb el seu fill, Jean. A més de la desavinença entre ella i Emília, la filla de Riquer que portava tota la intendència de la casa, hi va haver un drama a la família, la mort d'Alexandre el 22 de gener de 1916, que sembla que no va suportar la mort del seu germà gran Emili, a causa de l'epidèmia de tifus el desembre de 1914, i que segurament es va suïcidar, malgrat que això sigui encara un secret de família, ja que no és la versió oficial que es va donar. Tot això crec que podria provocar la crisi en la parella Alexandre de Riquer Marguerite Laborde i podria explicar llur separació.

Marguerite Laborde, possible Haidé de Maragall?

Per acabar examinaré ràpidament la identificació que proposa Glòria Casals entre la figura d'Haidé a la poesia de Maragall i el personatge històric de Marguerite Laborde, Andrée Béarn en literatura, al seu article «Dones de Maragall. A propòsit de Clara i Haidé» (*Joan Maragall, paraula i pensament*, Girona, 2011, p. 37-69). La tesi o la hipòtesi de Glòria Casals és que Maragall s'inspiraria en l'escriptora francesa per crear el seu personatge d'Haidé, la qual cosa suposa que ambdós s'haurien conegut abans de l'any 1904, ja que recordo que Haidé apareix a la poesia de Maragall al recull *Les disperses*, publicat aquell any. Haig de dir que vaig trobar l'article de Glòria Casals molt suggerent i el seu estudi de la novel·la d'Andrée Béarn *Les mendiants d'impossible* molt pertinent, però hi ha un problema greu: on, quan i

com s'haurien pogut conèixer els dos protagonistes d'aquesta història? Examinaré doncs únicament aquesta possibilitat d'encontre i de relacions entre Maragall i Andrée Béarn.

Alexandre de Riquer, *Ex-libris Andrée Béarn*

Glòria Casals explica que el primer ex-libris que Riquer va fer d'Andrée Béarn seria anterior a l'any 1903, ja que figura, segons ella, en el recull *Ex-libris d'Alexandre de Riquer*, publicat l'any 1903, en tot cas en l'exemplar que ha pogut consultar que pertanyia a Martí de Riquer. El problema és que aquest ex-libris no figura en els quatre o cinc exemplars que he pogut consultar, i no és anterior a 1903, sinó molt posterior, com penso. La meua interpretació és que Jean de Riquer, el fill de Marguerite Laborde, va vendre o donar l'exemplar que era de la seva mare a Martí de Riquer, i que aquesta havia enganxat el seu ex-libris al llibre. Quant al segon ex-libris que Riquer dibuixà per Andrée Béarn i que és la portada del recull riquerià *Aplech de sonets* (1906) tenim dues possibilitats, o bé, com penso, Riquer reutilitza la composició de la portada per fer, més tard, l'ex-libris d'Andrée Béarn, o bé, com creu Glòria Casals, és a la inversa, l'ex-libris precedeix la

portada, i doncs Andrée Béarn hauria conegut Riquer els anys 1905 i 1906, i hauria vingut aleshores a Barcelona, on hauria pogut conèixer Maragall. No tenim però cap prova d'un sojorn d'Andrée Béarn a Barcelona abans de l'hivern de 1909, i com ja hem explicat, és mitjançant Octave Uzanne que Andrée Béarn i Riquer es van conèixer aquell hivern de 1909. Respecte a possibles encontres entre Maragall i Andrée Béarn, estem en plena ficció. Marguerite Laborde va néixer l'any 1880, i imaginar que una jove provinciana hagués pogut viatjar a Madrid i Toledo l'any 1900, als 20 anys, quan encara no havia escrit res, em sembla difícil. I a més que hagués pogut trobar-se amb Maragall a Madrid, encara és més inversemblant. El que sí és cert és que Andrée Béarn viatja a Madrid i Toledo l'any 1908, i que això en gran part li inspirà la novel·la *Les Mendiants d'impossible*. L'altre problema greu és Cauterets, on Maragall passà els estius de 1901 a 1906. Glòria Casals escriu que «Cauterets i Pau són efectivament, els espais d'Haidé». Nogensmenys Marguerite Laborde no sembla haver anat mai a Cauterets. Per la correspondència d'Octave Uzanne i la seva novel·la, *L'été à l'ombre*, escrita l'any 1908, ens assabentem que l'escriptora francesa anava els estius al balneari de *Les Eaux-Bonnes*, per cert no molt lluny de Cauterets, però en aquell temps calia superar el port de l'Aubisque que separa les dues ciutats i això no crec que Marguerite Laborde ho hagués fet mai, ja que en *L'été à l'ombre* conta una excursió al port de l'Aubisque que va durar tot un dia. En conclusió penso que Maragall no va poder conèixer Andrée Béarn abans del febrer 1911, quan, com diu Maragall, els va presentar a la Rambla Alexandre de Riquer, i doncs Andrée Béarn no pot ser Haidé. La correspondència entre ambdós escriptors, conservada a l'Arxiu Maragall, amb una carta molt respectuosa i plena d'admiració d'Andrée Béarn, datada a Oloró el 21 de juny 1911, i la resposta de Maragall, també molt elogiosa, on només parlen de literatura, li semblen poc versemblants a Glòria Casals, ja que ella parteix d'una relació secreta entre ells, però els articles d'Andrée Béarn sobre Maragall no fan més que confirmar l'admiració de l'escriptora vers el poeta català i la tristesa per la seva mort. El primer titulat *Lettre d'Espagne (Arts et Lettres, Tolosa, gener de 1912)*, que ja he mencionat, és com escriu Glòria Casals: «...un article carregat d'emocions alhora molt contingudes, en què l'autora, al passeig de Colom, al costat del mar, sembla que es vulgui convèn-

cer, sense aconseguir-ho del tot, que Maragall ha mort.» Recordo que aquest article, traduït al català, es publicà el mateix mes a *Il·lustració Catalana*. Finalment, en un llarg article molt posterior titulat *Evocations*, publicat al setmanari *Le travail* (23 de febrer de 1930), Andrée Béarn recorda els seus anys barcelonins, parla de la seva relació epistolar amb Maragall i reitera la seva admiració pel gran poeta. Això és el que tenim. Crec que imaginar altres relacions més íntimes entre Andrée Béarn i Maragall i fer de la primera un model de l'Haidé maragalliana entra ja en el camp de la ficció.

